

1. Úvod

Vláda Slovenskej republiky prerokovala dňa 30. 6. 2004 Správu o plnení aktualizovanej Koncepcie väzenstva v Slovenskej republike. Správa obsahovala aj údaje, ktoré poukazovali na napätú situáciu v kapacitách ústavov. Táto nepriaznivá situácia vyplýva z neustále rastúceho počtu obvinených a odsúdených, nakoľko tento má v posledných dvoch rokoch značnú dynamiku.

Na základe uvedeného vláda Slovenskej republiky uložila uznesením č. 640 pod bodom B.1. podpredsedovi vlády a ministrovi spravodlivosti predložiť do 31. 12. 2004 na svoje rokovanie materiál o súčasnom stave ubytovacích kapacít ústavov na výkon väzby a ústavov na výkon trestu odňatia slobody a spôsobe riešenia ich zvýšenej potreby.

V súlade s citovaným uznesením vlády je v predkladanom materiáli hodnotený vývoj počtu obvinených a odsúdených osôb a súčasný stav a úroveň ubytovacích kapacít ústavov. Zároveň na základe dostupných poznatkov a skúseností, taktiež odhaduje vývoj počtu osôb vo výkone väzby a výkone trestu odňatia slobody na obdobie do roku 2010, pričom navrhuje spôsob riešenia nedostatku kapacít ústavov a predkladá ekonomické požiadavky, ktoré by umožnili tento stav riešiť.

2. Vývoj počtu osôb vo výkone väzby a výkone trestu odňatia slobody

Najvyšší počet osôb vo výkone väzby a výkone trestu odňatia slobody bol na území Slovenska v posledných dvadsiatich rokoch v roku 1987, a to v priemere 14.276 osôb. Po zmene spoločensko-politických pomerov a po amnestii v roku 1990 počet obvinených a odsúdených klesol v priemere až na 4.006 osôb. Ako vidieť z tabuľky č. 1 a grafu č. 1 od tohto roku počet osôb vo výkone väzby a výkone trestu odňatia slobody zaznamenáva až do roku 1996 nepretržitý nárast. Po čiastočnom poklese v rokoch 1997 až 1999 začína počet osôb vo výkone väzby a výkone trestu

odňatia slobody opätovne stúpať a najväčší nárast sa zaznamenáva v rokoch 2003 a 2004.

K 31. 10. 2004 sa vo výkone väzby nachádzalo 3.061 osôb a vo výkone trestu odňatia slobody 6.448 osôb. To znamená, že od 1. 1. 2003 prišlo k nárastu o 1.751 osôb. Tento stav v súčasnej dobe možno označiť za kritický, nakoľko prichádza k prekračovaniu stanovených kapacít hlavne v ústavoch na výkon väzby. Z týchto dôvodov nie sú rešpektované ako príslušné ustanovenia zákona o výkone väzby, tak i zákona o výkone trestu odňatia slobody, ktorými je stanovená minimálna ubytovacia plocha v cele, pripadajúca na jedného obvineného resp. odsúdeného vo výmere 3,5m².

3. Súčasný stav ubytovacích kapacít v ústavoch na výkon na väzby a ústavoch na výkon trestu odňatia slobody

3.1. Súčasný stav ubytovacích kapacít v ústavoch na výkon väzby

Väzba sa v súčasnej dobe vykonáva v siedmich ústavoch na výkon väzby a v troch ústavoch, v ktorých sa vykonáva ako väzba, tak i trest odňatia slobody, ktoré možno označiť ako „kombinované ústavy“. Ubytovacia kapacita siedmich ústavov na výkon väzby je 2.423 miest a v kombinovaných ústavoch ďalších 850 miest, čo znamená, že celková kapacita ústavov na výkon väzby je 3.273 miest.

Pre objektivizáciu údajov treba uviesť, že z dôvodov procesných, organizačných a psychodiagnostických je z celkovej kapacity 3.273 miest vyčlenená a využívaná kapacita pre odsúdených, ktorá predstavuje 576 miest. Z uvedeného vyplýva, že súčasná kapacita pre výkon väzby je 2.697 miest.

Táto kapacita bola dosiahnutá aj v dôsledku organizačných zmien, vykonaných Generálnym riaditeľstvom Zboru väzenskej a justičnej stráže v rokoch 2003 a 2004 a to reprofiláciou ústavu Ružomberok, čím sa získalo 306 miest a úpravou a rekonštrukciou prevádzkových priestorov v ostatných ústavoch, čím sa získalo ďalších 113 miest.

3.2. Súčasný stav ubytovacích kapacít v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody

Trest odňatia slobody sa vykonáva v siedmich ústavoch, ktoré sú vyčlenené iba na výkon trestu odňatia slobody, s kapacitou 4.307 miest. Z toho jeden ústav je určený na výkon trestu odňatia slobody pre ženy (270 miest) a jeden pre mladistvých (335 miest). Ďalej sa trest odňatia slobody vykonáva v troch kombinovaných ústavoch s kapacitou 1.353 miest. Po zarátaní kapacity na výkon trestu odňatia slobody v ústavoch na výkon väzby (576 miest) a kapacít pre odsúdených v otvorených a polootvorených oddeleniach a účelových zariadeniach (513 miest) možno konštatovať, že pre výkon trestu odňatia slobody je k dispozícii celkom 6.749 miest.

Okrem toho možno v Nemocnici pre obvinených a odsúdených v Trenčíne umiestniť 155 odsúdených, resp. obvinených, ktorých zdravotný stav si vyžaduje hospitalizáciu.

Z uvedeného vyplýva, že k 31. 10. 2004 je celková ubytovacia kapacita pre obvinených a odsúdených 9.601 miest.

4. Stav vo využívaní kapacít

4.1. Stav vo využívaní kapacít na výkon väzby k 31. 10. 2004

K 31. 10. 2004 bolo vo výkone väzby 3.061 obvinených, čo pri kapacite 2.697 miest znamená absenciu 364 miest a predstavuje využitie kapacity na 113,5%. Tento stav je mimoriadne nepriaznivý a nevyhovujúci. Pri využívaní kapacít totiž treba zohľadniť špecifické podmienky výkonu väzby, stanovené zákonom a vykonávacími predpismi. Má sa na mysli hlavne potreba zabezpečiť osobitne výkon väzby pre obvinené ženy, mladistvých a obvinených, ktorí vzhľadom na dôvody väzby sú umiestňovaní podľa požiadaviek orgánov činných v trestnom konaní (napr. kolúzna väzba, zločinecké skupiny, spoločníci a pod.). Taktiež je žiadúce mať k dispozícii určitý počet miest ako rezervu pre prípady mimoriadnej situácie. Vychádzajúc z

uvedeného možno za optimálne považovať využívanie kapacít v ústavoch na výkon väzby do 90%. Z tohto zorného uhla možno konštatovať, že v ústavoch na výkon väzby absentuje ďalších 306 miest. Čo znamená, že pre výkon väzby k 31. 10. 2004 chýba 670 miest.

4.2. Stav vo využívaní kapacít na výkon trestu odňatia slobody k 31. 10. 2004

Pri porovnaní súčasného počtu osôb vykonávajúcich trest odňatia slobody s kapacitami možno konštatovať, že k 31. 10. 2004 sa nachádza v ústavoch 6.442 odsúdených, pričom ubytovacia kapacita ústavov pre odsúdených je 6.749 miest. To znamená, že súčasná ubytovacia kapacita ústavov pre odsúdených je využívaná na 95,5%. Aj tento údaj, z ktorého vyplýva, že v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody je neobsadených 307 miest, je iba zdanlivo optimistický. Ako sa uvádza v ďalších častiach správy, ani kapacity pre výkon trestu odňatia slobody nie sú dostačujúce.

5. Plnenie pripomienok a odporúčaní Výboru CPT a ich vzťah k ubytovacím kapacitám ústavov na výkon väzby a výkon trestu odňatia slobody

Delegácia Výboru CPT na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania navštívila Slovenskú republiku a vykonala druhú periodickú návštevu v októbri 2000. Správu o výsledkoch druhej periodickej návštevy v Slovenskej republike a opatrenia k správe prerokovala vláda Slovenskej republiky na zasadaniach v dňoch 22. 8. 2001, 10. 10. 2001 a 5. 6. 2002 a prijala k nim uznesenia č. 774/2001, 979/2001 a 600/2002, ktorými uložila príslušným ministrom prijať opatrenia na realizáciu navrhovaných opatrení uvedených v odpovedi vlády Slovenskej republiky Výboru CPT. Z uvedených uznesení vyplynula pre ministra spravodlivosti okrem iného úloha zabezpečiť podľa zdrojových možností štátneho rozpočtu riešenie opatrení podľa schválenej kvantifikácie finančných prostriedkov.

Z opatrení vyplýva pre Zbor väzenskej a justičnej stráže (ďalej len „zbor“) potreba riešiť okrem iného nasledovné úlohy:

- a) zabezpečiť ďalšie rozvinutie primeraných programov činnosti pre všetkých obvinených a odsúdených;
- b) rozšíriť priestory na cvičenie obvinených a odsúdených;
- c) zabezpečiť prístup k telefónom pre obvinených a odsúdených,
- d) zvýšiť ubytovaciu plochu na jedného obvineného a odsúdeného.

Realizácia navrhovaných opatrení pod písmenami a) až c) si okrem organizačných, personálnych, materiálnych a finančných požiadaviek vyžaduje vytvorenie priestorových predpokladov, čo bude mať vplyv na zníženie ubytovacích kapacít v ústavoch na výkon väzby približne o 10%, t.j. o 276 miest, takže pre výkon väzby bude chýbať celkovo 946 miest.

Odporúčanie zvýšiť normu stanovujúcu „životný priestor“ v celách na jedného obvineného resp. odsúdeného, ako je uvedené v správe Výboru CPT, minimálne na 4 m² a perspektívne na 9 m² sa v súčasnej dobe navrhuje akceptovať s plochou minimálne 4 m² iba u obvinených a odsúdených mladistvých a žien. Pre ostatné osoby vo výkone väzby a výkone trestu odňatia slobody sa odporúča tento problém, t.j. zvýšenie ubytovacej plochy na jedného obvineného resp. odsúdeného riešiť až v ďalšom časovom horizonte.

6. Potreba ubytovacích kapacít do roku 2010

6.1. Potreba ubytovacích kapacít na výkon väzby do roku 2010 a výhľad na ďalšie obdobie

Ako vyplýva z tabuľky č. 1 a z grafu č. 1 dochádza v posledných rokoch k značnému nárastu najmä počtu obvinených. Tento nárast je ovplyvnený viacerými faktormi (úspešnosť Policajného zboru pri odhaľovaní trestnej činnosti, zvýšenie počtu zločineckých skupín, trestná činnosť páchaná viacčlennými skupinami a pod.).

Vychádzajúc z uvedeného, s prihliadnutím na potrebu riešiť súčasný nepriaznivý stav, odporúčania Výboru CPT, rezolúcie a odporúčania Rady Európy

a s ohľadom na potreby vytvorenia primeranej rezervy ubytovacej kapacity vo výkone väzby, je žiadúce zvýšiť ubytovacie kapacity o 946 miest.

Prijatie zásadných opatrení na riešenie tohto nepriaznivého stavu by aj v prípade predpokladanej stabilizácie, resp. mierneho poklesu počtu obvinených v nastávajúcom období nespôsobilo neúčelné zvýšenie kapacít, ale by umožnilo vytvárať podmienky na postupné zvyšovanie normy ubytovacej plochy v celách pre jedného obvineného.

6.2. Potreba ubytovacích kapacít na výkon trestu odňatia slobody do roku 2010 a výhľad na ďalšie obdobie

Súčasná situácia v ubytovacích kapacitách určených na výkon trestu odňatia slobody je priaznivejšia. Percentuálne využitie ubytovacích kapacít je na úrovni 95,5%, čo vytvára dojem, že sú rešpektované zákonné požiadavky a predpoklady na výkon trestu odňatia slobody a realizovanie výchovných postupov pri zaobchádzaní s odsúdenými. Je však potrebné uviesť, že špecifiká výkonu trestu (mladiství, ženy, výnimočné tresty, oddelenia výkonu ochranných liečení, iné špecializované oddelenia, otvorené a polootvorené oddelenia a pod.) neumožňujú využívať kapacity rovnomerne.

Ďalej je potrebné uviesť, že v súčasnej dobe približne 1.700 osôb právoplatne odsúdených na nepodmienečný trest odňatia slobody z rôznych dôvodov nenastúpilo do výkonu trestu. Aplikáciou navrhnutých legislatívnych a organizačných opatrení by sa mal tento počet zásadne zmeniť. Predpokladá sa, že v priebehu 2 rokov z týchto odsúdených nastúpi do výkonu trestu minimálne jedna tretina, a tak sa zvýši počet osôb vo výkone trestu odňatia slobody o cca 550, čo bude znamenať, že v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody budú chýbať ubytovacie kapacity v počte 243 miest.

Okrem uvedeného na počet osôb vo výkone trestu odňatia slobody podľa súčasných poznatkov i zahraničných skúseností bude mať vplyv aj:

- a) navrhovaná zmena Trestného zákona a Trestného poriadku,

- b) nárast počtu cudzincov vo výkone trestu odňatia slobody,
- c) navrhovaný výkon trestu odňatia slobody matiek s maloletými deťmi.

Predpokladá sa, že tieto skutočnosti ovplyvnia zvýšenie počtu odsúdených do roku 2010 o ďalších 800 osôb , čo bude znamenať, že vo výkone trestu odňatia slobody bude chýbať 1.043 miest.

Taktiež v horizonte po roku 2010 je potrebné uvažovať so zvýšením ubytovacej plochy na jedného odsúdeného, čo bude mať vplyv na potrebu ďalších ubytovacích kapacít.

7. Predpokladané zvýšenie ubytovacích kapacít do 31. 12. 2004

Do konca roka sa predpokladá zvýšenie ubytovacej kapacity ústavov na výkon väzby o ďalších 76 miest dokončením rekonštrukcie priestorov v Ústave na výkon väzby v Nitre. Tým sa zníži absencia ubytovacej kapacity v ústavoch na výkon väzby na 870 miest.

Pre výkon trestu odňatia slobody sa v tomto období zvyšuje ubytovacia kapacita o 523 miest v novozrekonštruovanom objekte č. 20 tzv. „Hrad“ v ústave Leopoldov. Jedná sa o zariadenie vybudované pre výkon trestu osôb odsúdených za závažnú trestnú činnosť. Nakoľko v súčasnej dobe pre uvedenú kategóriu odsúdených takáto ubytovacia kapacita nie je potrebná, bude objekt dočasne využívaný aj na výkon väzby, resp. výkon trestu odňatia slobody iných kategórií odsúdených. Touto zmenou sa zvýši celková ubytovacia kapacita ústavov na výkon trestu odňatia slobody na počet 7.272 miest a chýbajúca kapacita v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody sa zníži na 520 miest. Treba však poznamenať, že táto kapacita je fiktívna, nakoľko v dôsledku rekonštrukcie Ústavu na výkon väzby Bratislava, ktorá sa predpokladá v rokoch 2005 až 2009, bude v tomto období v objekte „Hrad“ v ústave Leopoldov umiestnených minimálne 200 obvinených z uvedeného ústavu.

8. Návrh riešenia chýbajúcich ubytovacích kapacít v ústavoch na výkon väzby a ústavoch na výkon trestu odňatia slobody

Ako to vyplýva z predchádzajúcich častí predkladaného materiálu, v roku 2010 pokiaľ sa neprijmú navrhované opatrenia budú zboru chýbať ubytovacie kapacity pre výkon väzby v počte 870 miest a pre výkon trestu odňatia slobody 520 miest.

V ústavoch zabezpečujúcich výkon väzby sa navrhuje riešiť chýbajúce ubytovacie kapacity v počte 870 miest nasledovne:

- 1) rekonštrukciou a dostavbou Ústavu na výkon väzby v Bratislave, ktorá je plánovaná na obdobie rokov 2005 – 2009, sa predpokladá zvýšenie ubytovacej kapacity o cca 100 miest;
- 2) ako nevyhnutná sa javí potreba výstavby nového objektu na výkon väzby v Bratislave, nakoľko ani po zvýšení ubytovacej kapacity Ústavu na výkon väzby Bratislava nie je možné zabezpečiť výkon väzby pre obvinené osoby v Bratislavskom kraji. Výstavbu ústavu by bolo možné realizovať v lokalite Žabí majer, ktorý je v správe zboru. Objekt s ubytovacou kapacitou cca 300 miest by vyriešil potreby v Bratislavskom kraji;
- 3) rekonštruovať objekt bývalého podniku ZŤS v Želiezovciach, ktorý susedí s pozemkami Ústavu na výkon trestu odňatia slobody Želiezovce. Podnik je v súčasnej dobe v konkurze a je možnosť ho odkúpiť. Prestavbou by bolo možné získať ubytovacie kapacity pre cca 270 obvinených, čím by bola doriešená potreba ubytovacích kapacít v tejto časti Slovenska. Predpokladané prevádzkové náklady a personálne požiadavky by z pohľadu napojenia na existujúci ústav na výkon trestu odňatia slobody boli podstatne nižšie ako pri zriadení samostatného ústavu;
- 4) rekonštrukciou polootvoreného oddelenia pre výkon trestu odňatia slobody v Prešove je možno získať ubytovaciu kapacitu pre cca 200 obvinených. Toto riešenie by z pohľadu napojenia na Ústav na výkon väzby v Prešove bolo obdobne výhodné, ako pri zriadení ústavu na výkon väzby pri Ústave na výkon trestu odňatia slobody v Želiezovciach (pozri bod 3).

V ústavoch zabezpečujúcich výkon trestu odňatia slobody sa navrhuje riešiť chýbajúce ubytovacie kapacity v počte 520 miest nasledovne:

- 1) rekonštrukciou bývalého vojenského nápravného útvaru v Sabinove, ktorý zbor získal prevodom od Ministerstva obrany, sa získajú ubytovacie kapacity pre 250 odsúdených zaradených do I. nápravnovýchovej skupiny. Uvedené riešenie je v súčasnosti hlavne z regionálneho pohľadu mimoriadne aktuálne;
- 2) rekonštrukciou bývalého školského strediska v Ústave na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých v Sučanoch pre účely ubytovania odsúdených možno zvýšiť ubytovaciu kapacitu odsúdených v I. nápravnovýchovej skupine o cca 125 miest;
- 3) rekonštrukciou objektov prevedených Krajským úradom Trenčín v meste Dubnica nad Váhom, ktoré slúžili Slovenskej agentúre pre sociálne služby a ktoré bezprostredne nadväzujú na Ústav na výkon trestu odňatia slobody Dubnica nad Váhom, je možno získať ubytovacie kapacity pre 145 odsúdených zaradených do II. nápravnovýchovej skupiny.

9. Požiadavky na finančné prostriedky súvisiace so zvyšovaním ubytovacích kapacít ústavov na výkon väzby a ústavov na výkon trestu odňatia slobody

Navrhované riešenie potreby zvyšovania ubytovacích kapacít pre zabezpečenie výkonu väzby a výkonu trestu odňatia slobody bude mať dopad na rozpočet zboru tak v oblasti kapitálových výdavkov, ako aj v oblasti bežných výdavkov.

V oblasti kapitálových výdavkov je potrebné uvažovať pri výstavbe nového ústavu s nákladmi cca 1.000.000,- Sk na jedno miesto a pri rekonštrukcii resp. prestavbe sa predpokladá náklad na jedno miesto cca 600.000,- Sk.

Vychádzajúc z týchto predpokladov by zbor na vybudovanie nových ubytovacích kapacít potreboval prostriedky vo výške 954 mil. Sk. Z toho požiadavka na rekonštrukciu 1.090 miest predstavuje 654 mil. Sk a na výstavbu nového ústavu na výkon väzby s kapacitou 300 miest 300 mil. Sk. Finančné prostriedky na

rekonštrukciu objektov bývalého vojenského nápravného útvaru v Sabinove uplatnilo Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže v objeme cca 100 mil. Sk v rozpočte kapitoly Ministerstva spravodlivosti SR na rok 2005. Požiadavka na prestavbu Ústavu na výkon väzby Bratislava a s ňou súvisiace zvýšenie kapacity o 100 miest je zahrnutá v Registri investícií. Skutočné navýšenie tým predstavuje čiastku 794 mil. Sk. Tieto prostriedky bude zbor požadovať nad rámec úrovne bežne schvaľovaných limitov kapitálových výdavkov pre ozbrojenú časť kapitoly Ministerstva spravodlivosti SR na roky 2006 – 2010.

Z pohľadu potrieb finančných prostriedkov na bežné výdavky je treba uvažovať o tom, že zvýšenie kapacít i skutočných počtov obvinených a odsúdených o cca 13% vyvolá požiadavku na úmerné zvýšenie týchto výdavkov, ktoré bude zbor uplatňovať v rámci požiadaviek na rozpočtové prostriedky v jednotlivých rokoch. V súčasnej dobe predstavujú bežné výdavky na jednu osobu vo výkone väzby resp. výkone trestu odňatia slobody na jeden rok výšku cca 290 tis. Sk. S takýmito výdavkami na jednu osobu bude potrebné uvažovať i u kapacít novovybudovaného ústavu. Náklady na jednu osobu v rekonštruovaných ústavoch budú predstavovať asi 60% uvedených výdavkov.

10. Z á v e r

Vyhodnotenie súčasného stavu ubytovacích kapacít ústavov a návrh na riešenie chýbajúcich ubytovacích kapacít dáva objektívny pohľad na doterajší a predpokladaný vývoj počtov obvinených a odsúdených, ako aj na súčasný stav ubytovacích kapacít ústavov, resp. ich potrebu do roku 2010, aj s návrhom ich možného riešenia.

Pri spracovaní materiálu sa brali do úvahy doterajšie vývojové tendencie, poznatky a skúsenosti odborných pracovníkov zboru, ako i návrhy nových zákonných úprav v trestno-právnej oblasti. Pri spracovávaní materiálu sa využili stanoviská a návrhy odborníkov – členov rekodifikačnej komisie pre prípravu Trestného zákona

a Trestného poriadku, ktorý je predložený do legislatívneho procesu a tiež zahraničné skúsenosti.

Požiadavky na zvýšenie ubytovacích kapacít ústavov sa navrhujú s cieľom zabezpečovať výkon väzby a výkon trestu odňatia slobody v súlade s vnútroštátnou právnou úpravou, ako i v súlade s rezolúciami a odporúčaniami Rady Európy v penitenciárnej oblasti. Predkladané návrhy zvýšenia ubytovacích kapacít a následné ekonomické dopady vychádzajú zo snahy o čo najefektívnejšie riešenie týchto nevyhnutných potrieb a berú do úvahy aj minimalizáciu budúcich personálnych a prevádzkových požiadaviek resp. nákladov.